

A könyv lapjairól az is kiderül, hogy Székesfehérvár — hasonlóan más dunántúli városokhoz — a magyar nemesi felkelőkkel kiegészített belső-ausztriai hadsereg 1809. június 14-i győri veresége után készült a francia megszállásra. (A nyugat-magyarországi francia megszállásról Krisch András publikációi adnak hitelesen megrajzolt képet.) Ennek jegyében több fontos intézkedést is foganatosított a városi tanács. Így például gondoskodtak a településen fellelhető puska- és lövegkészletéről, illetve lajstromba vették a város polgárainak liszt-, zab-, búza- és árpa-készletét, amelyek egy részét a haderő élelmezésére ajánlották fel, más részét pedig biztonságos helyre kívánták szállítani. A június 15-i tanácsülésen a következő határozatokat hozták a fehérvári szenátorok. „1. A mészárosok és a pékek kötelesek a hús- és kenyérellátásról gondoskodni úgy, hogy ne legyen ellenük panasz. 2. Francia megszállás esetén, hogy az ellenség túlkapásait megakadályozzák, a polgárok ne tömörüljenek az utcán, tömegesen nem mutatkozzanak, botokkal, biztonsági fegyverekkel az utakon ne járjanak. 3. A puskákat, pisztolyokat, szabályokat biztonságos helyen — a városházán — kell elhelyezni. 4. Rhode Andrásnál van 200 mérő zab, ezt a város céljaira kell tartani. Idegenektől a hetipiacon zabot és más terményeket kell beszerezni. 5. A borszükséget biztosítására egy külön bizottságot kell kijelölni.” (197.)

Vizi László Tamás könyvében nem csak a székesfehérvári és Fejér vármegyei nemesi felkeléssel kapcsolatos eseménytörténet szikár ismertetése kapott helyet, hanem a helyi politikai, külpolitikai és hadtörténeti körülmények pontos és alapos bemutatása is. Fontos, hogy a kötet szerzője az inszurrekció intézményének kortársi modernizációs modelljeit, illetve későbbi — politikai, szaktörténeti és kollektív emlékezetbeli — megítélését éppúgy bemutatja, mint annak a szépirodalomban vagy éppen a közéleti publicisztikában való megjelenését. A bőséges levéltári forrásanyagra alapozott könyvet illusztratív függelék (mintegy harminclapnyi szemelvénygyűjtemény releváns forrásokból, amelyek egy része faksimile) és impozáns (huszonegy oldalas) irodalomjegyzék, valamint angol, francia és német nyelvű rezümé egészíti ki.

Miklós Péter

Pap József

**TANULMÁNYOK A DUALIZMUS KORI MAGYAR
PARLAMENTARIZMUS TÖRTÉNETÉBŐL**
Akadémiai Kiadó – Esterházy Károly Főiskola, 2014, 385 o.

Politikatörténettel foglalkozni manapság a látszat ellenére sem mondható hálás feladatnak. Erre a műfajra ugyanis még egyaránt nehezednek az egész könyvtárakat megtöltő, intézményeket és döntéshozókat felülreprezentáló hagyományos narratívák, valamint a nemzeti és makro szintű megközelítéseket megkérdőjelező posztmodern ihletettséggű iskolák. Különösen így van ez, ha olyan alaposan kutatott és rendszeresen publikált kérdéskörrel van szó, mint a dualizmus kori magyar parlamentarizmus, választójog és választások története. Egy módszertani szempontból kreatív kutató azonban kiaknázhathatja azokat a rendelkezésre álló technikai és interdiszciplináris lehetőségeket, melyek új megközelítéseket hozhatnak egy amúgy meglehetősen jól ismert témában. Pap József egri történész és kutatócsoportja kiadott és levéltári források bevonásával végez újszerű és átfogó prozopográfiai vizsgálatokat. Ennek a kutatómunkának az eredményeiben nyújt betekintést a *Tanulmányok a dualizmus kori magyar parlamentarizmus történetéből* című tanulmánykötet.

Pap József kötete 2014 végén látott napvilágot az Akadémiai Kiadó gondozásában, az NKA és az egri Esterházy Károly Főiskola támogatásával. A kiadvány összesen tizenkét tanulmányt tartalmaz, melyek közel egy évtized szorgos kutatómunkájának eredményei: a legkorábbi írás 2005-ben jelent meg önálló publikációként. Az egyes tanulmányok azonban — ahogy azt a szerző is hangsúlyozza a kötet bevezetőjében — nem egyszerű másolatai a már korábban publikált megfélemlítőknek, hiszen azokon a tematikus kötet összeállításakor jelentős tartalmi és terjedelmi változtatásokat is eszközöltek. Pap József a dualizmus kori parlamentarizmus kutatásához a várme-

gyei tisztiviseelői kar vizsgálatán keresztül jutott el; utóbbi témáról szóló kötete *Magyarország vármegyei tisztikara a reformkor végétől a kiegyezésig* címmel 2003-ban jelent meg. Nem véletlen tehát, hogy a társadalomtörténeti irányultság parlamentarizmusról szóló tanulmánykötete szerkesztésekor is meghatározó elem maradt.

A tizenkét tanulmányt összekötő és a kötet legnagyobb erényét jelentő sokrétű módszertan alapját egy nagyszabású számítógépes adatbázis adja. Az adatrögzítés és adatelemzés bonyolult folyamatát, a klaszterelemzés statisztikai módszerének használatát és a választástörténet térinformatikai analizését is egy, a szerző által hosszú évek alatt felépített *Microsoft Access* adatbázis tette lehetővé. Az adatbázis összesen 28 fő adattáblából áll, melyek mintegy 2500 dualizmus kori történelmi személyről tartalmaznak információt. Az automatizált lekérdezéseknek köszönhetően az egyes szereplőkről, illetve a hozzájuk köthető politikai, társadalmi és gazdasági tevékenységekről elviekben százezres nagyságrendben hívhatók le adatok. Pap József adatbázisában a történeti források tudományos pontossággal kerültek rögzítésre, így a tanulmányokban felhasznált adatok ugyanúgy visszakereshetők, mint a hagyományos szöveggéközpontú módszertanok esetében. Az adatbázis legfőbb forrásait a korszak közismert leltárai adják, úgy mint az 1848–49-es honvédségi almanachok, a magyar arisztokráciai genealógiai adattárai, a parlamenti képviselők név- és címjegyzékei, az országgyűlési almanachok, valamint a magyar országgyűlés irományai és naplói. Egy olyan tétel, mint például a *Képviselőházi Napló*, egyetlen elemként került fel az adatbázisba, így a 250 tételt tartalmazó teljes listát méltán tarthatjuk gazdag forrásbázisnak. Ahhoz, hogy egy történész el merje hagyni a hagyományos módszertan biztonságát, nyitottnak kell lennie más tudományágakra éppúgy, mint a digitalizációban rejlő lehetőségekre. Úgy tűnik, hogy jelen kötet szerzője — aki adatelemzéshez az SPSS és PSPP programokat, térképkészítéshez pedig a raszteralapú Quantum GIS térinformatikai szoftvert használta — tanulmánykötetével nem csak a dualizmus kori parlamentarizmus kutatások fellendítéséhez, de egyszersmind a magyar történész szakma digitális inspirálásához is hozzájárul.

A tanulmánykötet első tematikus egysége, amely *Az országos politika színterén* címet viseli, négy eredetileg önálló publikációt tartalmaz. A „*Két választás Magyarországon*”. *Az országgyűlési képviselők társadalmi összetétele a 20. század első évtizedében* című tanulmány az 1901-es és 1905-ös választásokon felhatalmazást nyert honatyák összehasonlító elemzésére tesz kísérletet. Az összehasonlító szempontok szinte minden fontos tényezőt felölelnek, úgy mint a képviselők születési idejét és helyét, esetleges nemesi származását, vallását, regionális kötődését, valamint nemzetiségi és párthovatartozását. Ugyancsak táblázatokkal és grafikonokkal illusztráltan került bemutatásra a képviselők iskolai végzettsége, polgári foglalkozása, jövedelem- és birtokviszonyai, társadalmi szerepvállalása, továbbá külföldi utazásaik jellemző célpontjai, valamint udvari előmenetelük és katonai rangjaik is. Az első fejezet második tanulmánya *Az 1887 és 1905 közötti országgyűlési választások eredményeinek statisztikai vizsgálata* címet viseli. Pap József először a képviselők fluktuációját tette vizsgálat tárgyává a két választás között eltelt közel két évtized távlatában, majd az 1887-es és 1905-ös választások klaszterelemzésével vázolta az egyes választókerületek klaszterbesorolása, a nemzetiségi viszonyok, illetve az egyes pártok választási eredményei között fennálló összefüggéseket. A mélyreható statisztikai elemzésnek köszönhetően nem csak az egyes választókerületek csoportosítására nyílt lehetőség, de országos pártpreferencia-térképek megrajzolására is. Ezek a térképek, akárcsak a tanulmánykötet többi hasonló illusztrációja, a kötet végén, színes melléklet formájában található meg. A harmadik, *Szabadelví és Munkapárti választási eredmények és képviselők 1901 és 1910 között* című tanulmány egy politikailag, ideológiailag és társadalmilag egyaránt érdekes kérdésre keresi a választ: mennyiben tekinthető kontinuosnak a dualizmus kori uralkodó párt(ok) összetétele? Figyelemre méltó különbség, hogy bár a Munkapárt képviselői többnyire fiatalabbak voltak, általában később kezdték közéleti karrierjüket a Szabadelví Pártban politizáló elődjeiknél. Ugyanakkor a két pártot egyértelműen összeköti, hogy politikai bázisterületüket egyaránt az ország nemzetiségek lakta választókerületei alkották. Az első egység negyedik és egyben záró tanulmánya *A városi választókerületek lakossága és választói a dualizmus időszakában* címet kapta. A szerző ebben az írásban nem csupán a városi választókerületek, illetve az azokban választásra jogosultak demográfiai, etnikai és felekezeti összetételének vizsgálatára vállalkozott, de a cenzusos rendszer belső arányait és a cenzus-szerkezet és a foglalkoztatottság között fennálló összefüggéseket is elemezte. Pap József a dualizmus kori magyar berendezkedés egy belső ellentmondására is rámutatott: a nemzetiségi kérdéstől szorong(at)va a kormányzat az ország belső területein elhelyezkedő magyarajkú városok felülreprezentálására törekedett, ezzel azonban éppen a függetlenségi ellenzék politikai súlyát növelte

saját kárára. Nem kevésbé érdekes, hogy a rendi képviselet rendszerének népképviseleti rendszerrel történő felváltása mely városokat érintett a korszakban előnyösen, illetve hátrányosan, és mindez hogyan rajzolta újra a századforduló közeledtével Magyarország városainak hierarchiáját.

Pap József kötetének második tanulmánycsoportja szintén négy munkát tartalmaz, melyek *A képviselet és nemzetiségi kérdés* témája köré csoportosulnak. *A Kísérlet a magyarországi választókerületek huszadik század eleji etnikai karakterének meghatározására* című tanulmány egy meglehetősen ingoványos területre merészkedett, hiszen még a demográfiai adatok és a választói névjegyzékek birtokában sem lehet bizonyossággal meghatározni egy választói közönség etnikai összetételét, nem beszélve a választók nemzeti identitásáról. A szerző a járási és választókerületi adatok összehangolására vállalkozott, és szemléletes diagrammok segítségével tendenciaszerűen ki tudta mutatni, hogy egy-egy multietnikus magyarországi régió nemzetiségi viszonyai és a bennük elhelyezkedő választókerületek választói közönségének etnikai karaktere között a korszakban hatályos választójogi szabályozás ellenére sem volt jelentékeny különbség. Ezt, az egyértelműen további és mélyebb vizsgálatot igénylő kérdéskört, Pap József a nemzetiségi pártok 1901-es és 1910-es választási eredményeivel is összevetette. A második, *A szlovákok által lakott választókerületek képviselőválasztásainak statisztikai vizsgálata 1887–1901* című tanulmány a korabeli Észak-Magyarország regionális választási elemzése. A már említett országos léptékű elemzéshez hasonlatos kimutatás megerősítette a korábbi feltevéseket: a „felvidéki” vármegyékben a kormánypárt az országos átlaghoz képest erősebb bázissal rendelkezett, melyen még a lojális ellenzék és a Szlovák Nemzeti Párt századfordulón történő, a régióba különösen észlelhető előretörése sem tudott érdemben változtatni. Pap József adatai alapján ugyanakkor hasonlóságot mutat az országos viszonyokkal a többségében szlovákjajú választókerületek képviselőinek társadalmi háttere, legyen szó életkorukról, származásukról, iskolázottságukról, polgári és katonai előmenetelükről, egyházi és egyesületi szerepükről vagy éppen gazdasági tevékenységükről. Izzalmas politikatörténeti kérdésre keresi a választ a második fejezet harmadik, és egyben a kötet leghosszabb tanulmánya. *A nemzetiségi képviselők és a koalíció kapcsolata az 1905–1906-os válság időszakában* című írás a századfordulón aktivizálódó nemzetiségi politikusok és az 1905-ös választásokon kormányt buktató egykori közjogi ellenzék, későbbi koalíciós kormánypártok kapcsolatát, közeledési kísérletét vizsgálja. A méltán elhíresült választás kampányát és eredményét, valamint az 1905–1906-os parlamenti ciklus vitáit és az 1906. évi felirati javaslatot és sajtópereket is nemzetiségi szempontból áttekintő Pap József szerint a két oldal közötti politikai közeledés az idő előre haladtával egyre reménytelenebbé vált. Ennek fő okát a szerző elsősorban a felek önkorrektív képességének hiányában látja. Ehhez a témához kapcsolódik szorosan a második egység zárótanulmánya, amely *A Juriga-ügy. A szólásszabadság határai és a képviselői mentelmi jog* címet viseli. Ferdinand Juriga szlovák nemzetiségű országgyűlési képviselőnek az 1905. november 2-án a Katolické Noviny-ban írott, a magyar sovinizmust ostromozó cikke és az ügyben indított sajtóper az országgyűlésben és a közvéleményben is heves indulatokat váltott ki. Pap József tanulmányában rámutatott, hogy Juriga mentelmi jogának felfüggesztése politikailag mennyire kellemetlenül érintette a korábban ezt a kiváltságot a szabadelvű kormányokkal szemben végsőkig védelmező koalíciós pártokat.

A tanulmánykötet harmadik fejezete három, választójoggal kapcsolatos elemzést foglal magába *A választójog és a magyar parlamentarizmus* címmel. Az első tanulmány - amely *A választójog és a választókerületi beosztás problematikája Erdélyben (1848–1877)* címet kapta - két regionális szempontból is sarkalatos dátum között vizsgálja a magyar választójog kérdéskörét. Való igaz, hogy az 1848-as választójogi törvény erősen felforgatta az évszázadokig különálló Erdély belpolitikai viszonyait. Pap József arra is nagyon jól rámutat, hogy a parázs vitákat az 1877-es szabályozás, amely az első világháborúig meghatározta az erdélyi megyék választókerületi beosztását, sem tudta érdemben megszüntetni. A szerző azon állításaival azonban, amelyek a korszak egészére vonatkoztatva valamiféle választójogi progressziót, illetve annak elmaradását kérik számon a dualizmus kori magyar politikai eliten, csak erős megszorításokkal tudunk egyetérteni. A tanulmánycsoport második írása szintén a korszak erdélyi viszonyaira fókuszál *„Úrrá tenni a nemzetet a tömeg felett.” A választójogi reform és az erdélyi választók összetételének kérdése* címmel. A nem annyira hosszú, ám annál érdekesebb írás az erdélyi választók számát, belső arányait és etnikai összetételét veszi górcső alá az első világháborút megelőző időszakban. A szerző rávilágít, hogy a századfordulós reformelképzelések és maga a Tisza István-féle 1913-as országos választójogi törvény milyen jelentős mértékben épült az erdélyi nemzetiségi kérdés jelentette „veszélyérzetre.” A harmadik fejezet harmadik tanulmánya, amely *A választójog kiterjesztése körül folyó vita és az*

egri közélet a huszadik század elején címet viseli, akár a kötet utolsó, Parlamentarizmus Heves vármegyében című tanulmánycsoportjában is helyet kaphatott volna. Az egri egyházmegye keresztényszocialista vezéralakjának, Halászy Caesarnak és Heves vármegye egykori főispánjának, Szederkényi Nándornak a választási röpiratai nem csak országos politika-, hanem helytörténeti szempontból is érdekes adalékkul szolgálnak. Mindez igaz az 1913-as választójogi vita és nemzeti-ségi kérdés egri sajtótörténetére is, melynek bemutatására Pap József ugyanebben a tanulmányban tért ki.

A kötet záró fejezete két tanulmányból áll, előbbi az *Országgyűlési választások, országgyűlési képviselők Heves megyében a dualizmus korában*, utóbbi pedig *Az 1901-es választási küzdelem Heves megyében* címet viseli. A szerző a fentiekhez hasonló alapossggal és módszertannal vizsgálta a hevesi regionális választástörténet különböző aspektusait, legyen szó a választókerületi beosztásról, a választóközönség társadalmi összetételéről, a korszak országgyűlési választásainak helyi lefolyásáról, illetve az országos politikát is befolyásoló eredményeiről. Pap különös hangsúllyal vizsgálta a megválasztott Heves megyei országgyűlési képviselők politikai karakterét, társadalmi háttérét és gazdasági tevékenységét. A korszak helyi képviselőválasztásai közül az 1901-es adott okot önálló tanulmány elkészítésére is: ezt a választást Pap József az ellenzéki *Egri Híradó* című lap szemszögén keresztül láttatja, melyet a kampány egy sajátos, a helyi közvélemény politikai manipulálását végző termékeként jellemez.

A *Tanulmányok a dualizmus kori parlamentarizmus történetéből* című kötet ha jellegénél fogva átfogó képet nem is nyújthat, mélyreható és sokszínű kalauza lehet a téma iránt érdeklődőknek, akik a könyvet olvasva egy alaposan átgondolt, újszerű és nem utolsó sorban termékeny történeti módszertannal is megismerkedhetnek. Ahogy annak lennie kell, a kötet bőséges forrás- és szakirodalom-jegyzékkel, tudományos igényességgel készített térképmellékletekkel is el van látva. Zárásként engedtessek meg még egy kritikai észrevétel. Ahogy Pap József is utal rá a kötet bevezetőjében, tanulmányai aligha nevezhetők olvasmányosnak: a statisztikai adatok ilyen mérvű áradatával még a legmotiváltabb olvasónak is kihívás megbirkózni. Ugyanakkor fontos leszögezni, hogy a professzionális történetírásnak soha sem az olvasmányosság volt a legfőbb ismertetőjege. Sokkal inkább a pontosság, a kritikus szemlélet és az objektivitásra törekvés, amelyek Pap József tanulmánykötetét egyaránt jellemzik.

Székelly Tamás

DIE PROTOKOLLE DES ÖSTERREICHISCHEN MINISTERRATES 1848–1867

III. Abteilung: Das Ministerium Buol-Schauenstein. Bd. 6. 3. März 1857 – 29. April 1858.

Bearbeitet und eingeleitet von Stefan Malfèr

Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2014. LXV, 426.

Az osztrák minisztertanács 1849–1867 közötti jegyzőkönyveit megjelentető nagy vállalkozás negyven év után lassan végéhez ér. A most megjelent kötet, mely a neoabszolutizmus konszolidációjának egy évét, az 1857 tavasza és 1858 tavasza közötti időszakot fogja át, a sorozat utolsó előtti kötete. Alapvetően fontos forráscsoportról van szó, a Habsburg Birodalom bármely területének története iránt érdeklődő történészek és laikusok számára, hiszen betekintést nyújt a birodalom politikai elitjének programjaiba, a döntéshozókat foglalkoztató problémákba és a kormányfőfiakat megosztó értékkülönbségekbe.

A sorozat fennállása során összesen hét szerkesztő rendezte sajtó alá az egyes köteteket, mégis sikerült egységes kiadási elveket érvényesíteni és egyenletes, megbízható színvonalat biztosítani. Az elmúlt években ez mindenekelőtt a sorozat ügyeiért felelős Stefan Malfèr érdeme, aki a jelen kötet szerkesztője is egyben. A sorozat erényei közé tartozik a körültekintő filológiai munkát követő pontos szövegközlés, amit tömör, de informatív magyarázó jegyzetek egészítenek ki, melyek utalnak az előzményekre, közlik a tárgyalások végeredményét, megadják a kapcsolódó levéltári források lelőhelyét, ezzel további kutatások előtt megnyitva az utat. Külön kiemelendő a tanácskozás során érintett egyes fontosabb dokumentumok közlése. Hasznos funkciót töltenek be a segédletek is: a megbízható név- és tárgymutató, a régies szavak jegyzéke, a miniszteri kon-